

## PRVÍ UHORSKÍ EMIGRANTI USÍDLENÍ VO FRANCÚZSKU: LADISLAV BERČĚNI (1689–1778) A NIEKTORÍ HORNOUHORSKÍ PRÍSLUŠNÍCI JEHO HUSÁRSKEHO PLUKU

**Patrik Kunec**

(Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Na základe každým rokom narastajúceho počtu vedeckých štúdií a monografií je možné konštatovať, že dejiny migrácií celých etníc, určitých skupín obyvateľstva alebo história emigrácie a zahraničného pôsobenia jednotlivých osôb sa v poslednom desaťročí stali témami, ktoré zaujali ako odbornú, tak aj laickú verejnosť. Hoci sa pozornosť venuje najmä (e)migráciám z dôvodov politického, rasového a náboženského prenasledovania, významnú úlohu v minulosti zohrávali (rovnako, ako je tomu aj dnes) taktiež ekonomické a sociálne faktory. Slovenská historiografia sa donedávna zaoberala len problematikou (vy)sťahovalectva Slovákov z dôvodov hospodársko-sociálnych, a to najmä od začiatku 18. storočia na Južnú zem a následne sťahovania Slovákov za prácou do Spojených štátov amerických od druhej polovice 19. storočia. S emigráciou obyvateľov Uhorského kráľovstva sa ale stretávame už v 17. storočí, a to najmä z dôvodu náboženského prenasledovania protestantov v rámci rekatolizácie. Títo vysťahovalci mali zvyčajne namierené na protestantské územia Svätej ríše rímskej národa nemeckého. Okrem množstva kňazov a radových veriacich sa medzi nimi nachádzali aj významné osobnosti z vedeckých a umeleckých kruhov – ako napríklad maliar Ján Kupecký (pôsobil v Norimberku) alebo fyzik a inžinier Ján Andrej Segner (pôsobil na univerzitách v Jene, Göttingene a v Halle).

Zatiaľ okrajovo je na Slovensku venovaná pozornosť zaujímavej skupine migrantov, ktorí boli buď účastníkmi alebo potomkami účastníkov posledného stavovského povstania v Uhorsku – povstania Františka II. Rákociho (historická forma Rákóczi). Okrem prominentných osôb samotného vodcu povstania a jeho blízkeho spolubojovníka Mikuláša Berčéniho, ktorí dožili svoje životy v tureckom exile, ide najmä aj o desiatky, ba stovky priamych účastníkov povstania, ktorí po jeho porážke žili roztrúsene na území Poľského kráľovstva, Turecka a tiež Francúzska. Hoci na Slovensku sa touto otázkou nezaoberal takmer nik,<sup>1</sup> v maďarskej historiografii je to téma, ktorá pritiahla záujem viacerých bádateľov. Výskum emigrácie účastníkov Rákociho povstania

---

<sup>1</sup> Jedinou výnimkou je prešovský historik Peter Kónya, ktorý v najnovšej monografii kuruckého generála Juraja Ottlyka venoval istý priestor aj vykresleniu jeho krátkého poľského vyhnanstva v priebehu roku 1711. KÓNYA, Peter: *Za boha, vlasť a slobodu! : Pohnuté osudy kuruckého generála Juraja Ottlyka*. Prešov 2009.

realizovali, alebo naďalej realizujú, najmä Lajos Hopp,<sup>2</sup> vojenský historik József Zachar<sup>3</sup> a najnovšie najmä Ferenc Tóth, ktorý vo svojej monografii *Ascension sociale et identité nationale : Intégration de l'immigration hongroise dans la société française au cours du XVIII<sup>e</sup> siècle (1692–1815)* zhrnul takmer všetky doteraz známe poznatky o uhorských emigrantoch vo Francúzsku v priebehu 18. storočia a objasnil proces ich integrácie do francúzskej spoločnosti.<sup>4</sup> Na Slovensku sa vojenskému pôsobeniu niektorých emigrantov venoval iba historik Vladimír Segeš.<sup>5</sup>

Cieľom tohto príspevku je poukázať na niekoľko významnejších osôb, ktoré sa v priebehu 18. storočia usídlili v severovýchodnom Francúzsku a vytvorili v malom mestečku Molsheim svojráznu mikrokomunitu. Tam usídlení imigranti pochádzali aj z územia Horného Uhorska a pôsobili v priebehu 18. storočia vo francúzskej armáde, špeciálne v husárskych plukoch. Neboli len radovými husármi – často vďaka svojim schopnostiam, odvahe a lojalnosti novej domovine získali vyššie dôstojnícke posty a jeden z nich dokonca aj možnosť vytvoriť vlastný husársky pluk, ktorý významnou mierou zasiahol do vojen, ktorých sa Francúzsko okolo polovice 18. storočia účastnilo. Keďže niektorí emigranti (alebo ich priami potomkovia, narodení vo Francúzsku) sa koncom storočia z dôvodu vypuknutia Veľkej francúzskej revolúcie navrátili do svojej vlasti (alebo vlasti otcov), sú dejiny tejto komunity špecifickou súčasťou uhorsko-francúzskych vzájomných vzťahov v 18. storočí.

Najmä vďaka bádateľskému úsiliu Józsefa Zachara je do veľkej miery preskúmaná aktivita viacerých postáv francúzskej armády starého režimu, ktoré mali uhorskí pôvod. Spomínaný historik je autorom niekoľkých všeobecných monografií z dejín vojenstva, ale aj detailnej biografie najznámejšieho z uhorských emigrantov vo francúzskej službe – Ladislava Berčéniho (hist. Bercsényi), ktorý svoju kariéru v radoch ľahkej kavalérie dotiahol až k hodnosti poľného maršala. A práve jeho prostredníctvom sa do Francúzska dostali ďalšie stovky Uhrov.

Ladislav Ignác Berčéni, narodený v roku 1689 v Prešove, bol synom Mikuláša Berčéniho a jeho prvej manželky Kristíny Drugetovej (hist. Drughet) a v priebehu Rákociho povstania pôsobil ako kapitán jeho elitnej telesnej gardy.<sup>6</sup> Hneď po porážke povstania sa s odporúčaním od Františka II. Rákociho uchýlil do Francúzska, kde vstúpil do armády. V roku 1712 bol už podplukovníkom a v radoch husárov ďalšieho uhorského emigranta – Juraja Ráttkyho – sa stihol ešte

<sup>2</sup> HOPP, Lajos: *A Rákóczi-emigráció Lengyelországban*. Budapest 1973.

<sup>3</sup> Cenné sú najmä jeho dve staršie monografické práce: *Idegen hadakban*, Budapest 1984, a *Franciaország magyar marsallja: Bercsényi László*. Budapest 1987, ale taktiež rad fundovaných štúdií, venovaných histórii niekoľkých francúzskych husárskych plukov 18. storočia, ktoré boli publikované v odbornom vojensko-historickom periodiku *Hadtörténelmi Közlemények*.

<sup>4</sup> TÓTH, Ferenc: *Ascension sociale et identité nationale: Intégration de l'immigration hongroise dans la société française au cours du XVIII<sup>e</sup> siècle (1692–1815)*. Budapest 2000.

<sup>5</sup> Vladimír Segeš publikoval kratšie príspevky o významnejších uhorských emigrantoch slúžiacich vo francúzskej armáde v populárno-náučných periodikách *Historická revue* alebo *Obrana*.

<sup>6</sup> ZACHAR, J.: *Franciaország magyar marsallja...*, c. d., s. 49–50.

zapojiť do končiacej sa vojny o španielske dedičstvo.<sup>7</sup> Po povýšení na plukovníka v roku 1719 a udelení najvyššieho vojenského vyznamenania – radu sv. Ľudovíta v roku 1720 získal Berčéni tiež právo zriadiť si husársky pluk pod vlastným velením. Tak začal organizovať z uhorských emigrantov v Turecku prvý regulérny husársky pluk francúzskej armády. Už na jeseň roku 1721 priviezol prvých takmer tristo bojovníkov, z ktorých bolo 185 Uhrov.<sup>8</sup> Tí sa stali základom jeho pluku o štyroch eskadrónach. Berčéni sa ako jeho veliteľ a vlastník (franc. *colonel-propriétaire*) zúčastnil ako vojen o poľské (1733–1735), tak aj o rakúske dedičstvo (1740–1748, 1756–1763).<sup>9</sup> Po ukončení vojny o poľské dedičstvo avansoval na brigádneho generála, v roku 1738 na generála, v roku 1743 bol menovaný za generálneho inšpektora všetkých husárskych plukov. Významne prispel k reorganizácii kavalérie v štruktúre francúzskej armády. Jeho kariéra vyvrcholila v roku 1758, kedy bol povýšený Ľudovítom XV. na poľného maršala. Zo služby sa stiahol už v nasledujúcom roku, ale ostal činný vo viacerých administratívno-správnych funkciách, a to dokonca aj na dvore lotrinského vojvodu Stanislava Leszczyńskiego (niekdajšieho poľského kráľa v rokoch 1704–1709 a svokra Ľudovíta XV.).<sup>10</sup>

V roku 1727 sa Berčéni po obdržaní naturalizačnej listiny stal plnoprávnym obyvateľom Francúzskeho kráľovstva. Od roku 1725 žil v lokalite Frouet, neďaleko od mesta Méry v Savojsku, ale po roku 1730 sa usadil na zámku Luzancy, neďaleko mesta Meaux (departement Seine et Marne), ktorý odkúpil od jeho bezdetnej majiteľky.<sup>11</sup> To už bol Berčéni ženatý s Annou Katarínou Girard de Wiet (v prameňoch aj ako Gézard alebo Girard), ktorá síce pochádzala zo šľachtickej rodiny ale jej otec to dotiahol vo vojsku len na kapitána.<sup>12</sup> Mal s ňou niekoľko detí, pričom dvaja jeho synovia po ňom prevzali velenie v ním založenom husárskom pluku. Prvorodený syn Nicolas-François však zomrel v mladom veku (roku 1762 ako 26-ročný).<sup>13</sup> Po otcovej smrti velil pluku jeho ďalší syn François-Antoine, ktorý sa v roku 1792 rozhodol emigrovať z Francúzska a zomrel roku 1811 v anglickom exile.<sup>14</sup> Jeho syn Ladislav Jean Philipp (teda vnuk Ladislava Berčéniho), narodený v roku 1781, sa však vrátil do Uhorska, vstúpil tu do uhorského 9. husárskeho regimentu a zomrel bezdetný v

<sup>7</sup> ZACHAR, J.: *Franciaország magyar marsallja...*, s. 78–81.

<sup>8</sup> ZACHAR, J.: *Franciaország magyar marsallja...*, s. 88–92.

<sup>9</sup> Podrobný opis jeho vojenských aktivít podáva: ZACHAR, J.: *Franciaország magyar marsallja...*, c.d., od s. 109.

<sup>10</sup> ZACHAR, J.: *Franciaország magyar marsallja...*, c. d., s. 126–127.

<sup>11</sup> BOUTEVEILLE, Alix: *Luzancy: un château au fil du temps: histoire, énigmes et controverses, seigneurs et châtelains*. Coulommiers 2002, s. 43–44.

<sup>12</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban*, c.d., s. 193; Alix Bouteville vo svojej práci uvádza starší záznam z 19. storočia, podľa ktorého mal Berčéni svoju nastávajúcu manželku spoznať v jednej krčme neďaleko od Thionville, kde ho obsluhovala a kde sa do nej na prvý pohľad zaľúbil. Tento príbeh však môžeme zaradiť skôr medzi legendy. BOUTEVEILLE, Alix: *Luzancy...*, c.d., s. 42.

<sup>13</sup> Jeho portrét pozri v ZACHAR, J.: *Idegen hadakban*, c.d., s. 397–401.

<sup>14</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban*, c.d., 407.

roku 1835 v Košiciach, čím rod Berčeni vymrel po meči. Osudy mužských príslušníkov tejto rodiny dost' pripomínajú osudy iných uhorských imigrantov, ktorí začali svoje pôsobenie v radoch Berčeniho husárskeho pluku – bratov Andreja a Mateja Polereckých (v prameňoch je ich priezvisko uvádzané v podobe Polerecki, Polleretzki).

Rodina Polereckých odvodzuje svoje meno od lokality Polerieka v Turci (maďarský názov *Mezőpatak*), kde predkovia rodu, bratia Ondrej a Jakub, dostali majetok už v roku 1262 od kráľa Bela IV.<sup>15</sup> V nasledujúcich desaťročiach sa rodina Polereckých rozšírila po celom Turci, a tiež do Nitrianskej, Zvolenskej a Trenčianskej stolice. Zdá sa, že niektoré vetvy z pôvodne zemianskeho rodu časom stratili zemianske práva a upadli do poddanského postavenia, čo je aj prípad Mateja Polereckého, ktorý sa narodil v roku 1662 v Mošovciach (maď. *Mosócz*).<sup>16</sup> V mladosti sa venoval obchodovaniu so súknom a až do roku 1695 žil ako poddaný v Mošovciach. V máji 1695 bol Matej Polerecký na vlastnú žiadosť prepustený z poddanského zväzku Katarínou Révajovou, majiteľkou mestečka Mošovce, a presťahoval sa do Banskej Bystrice, kde sa stal pomocníkom a azda aj spoločníkom Gabriela Badu (v prameňoch sa uvádza ako Badda), obchodníka so súknom.<sup>17</sup> V roku 1696 nadobudol meštianske práva a po smrti Gabriela Badu (roku 1698) sa oženil s vdovou Annou Badovou, rodenou Wagnerovou, s ktorou mal niekoľko vlastných detí. Dospelosti sa dožili synovia Andrej a Matej Polerecki (Matej Polerecký mladší). Vychovával aj nevlastné deti z prvého manželstva Anny Badovej – bratov Gabriela a Juraja.

Matej Polerecký sa aktívne zúčastnil protihabsburského stavovského povstania Františka II. Rákociho v rokoch 1703–1711. Ku kuruckému vojsku sa pripojil už v roku 1703.<sup>18</sup> Z nadporučíka v jazdeckom pluku Jána Štrettera (hist. Schretter) bol povýšený na kapitána a zaradený do pluku Berčeniho dragúnov, kde slúžil pod velením Jána Győriho-Nagya.<sup>19</sup> Pravdepodobne v týchto časoch sa zrodilo priateľstvo medzi Matejom Polereckým a Mikulášom Berčénim, ktoré prešlo aj na ich synov. František II. Rákoci ho za jeho zásluhy povýšil v Jágri (Eger) roku 1708 na majora a potvrdil jeho príslušnosť k zemianskemu stavu.<sup>20</sup> Posledná zmienka o ňom z 13. novembra 1709 v prameňoch známych

<sup>15</sup> ZACHAR, J.: Pollereczky János őrnagy az amerikai forradalmi függetlenségi háborúban. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 27, 1980, č. 2, s. 295, poznámka č. 14.

<sup>16</sup> O Matejovi Polereckom publikoval už začiatkom 20. storočia fundovanú biografickú štúdiu banskobystrický historik Emil JURKOVICH: *Polereczky Mátyás és családja Franciaország ágáról*. Besztercebánya [Banská Bystrica] 1909. Pôvodný text vyšiel aj v preklade pod názvom *Matej Polereczky a francúzska vetva jeho rodiny*. In: JURKOVICH, E.: *Príbehy z minulosti Banskej Bystrice. Výber z tvorby Emila Jurkovicha*. Zv. 2. (Preložil Imrich Nagy) Banská Bystrica 1997, s. 298–327. Z textu tejto práce čerpáme základné informácie o Matejovi Polereckom staršom.

<sup>17</sup> JURKOVICH, E.: *Matej Polereczky...*, c.d., s. 300–303.

<sup>18</sup> JURKOVICH, E.: *Matej Polereczky...*, s. 306.

<sup>19</sup> JURKOVICH, E.: *Matej Polereczky...*, c.d., s. 308.

<sup>20</sup> JURKOVICH, E.: *Matej Polereczky...*, c.d., s. 308. Aj SEGEŠ, Vladimír: Kurucký major Matej Polerecký. In: *Obrana XII*, 2004, č. 10, s. 21.

historikovi Emilovi Jurkovichovi ho viedla k domnienke, že koncom tohto roku Matej Polerecký padol kdesi v Gemeri alebo na Spiši v boji proti cisárskym silám.<sup>21</sup> Až J. Zachar prieskumom korešpondencie Alexandra Károlyiho zistil, že Matej neumrel hrdinskou smrťou na bojovom poli, ale sa v sprievode Rákociho manželky Šarloty Amálie (Charlotty Amalie) von Hessen-Rheinfels utiahol v roku 1710 spolu s rodinou do Poľska, kde sa usadil v mestečku Skole (neďaleko od vtedajších sedmohradských hraníc, dnes na Ukrajine).<sup>22</sup> Odtiaľto sa usiloval o návrat do Uhorska a zaujímal sa o stav svojho majetku v Banskej Bystrici. Svedčia o tom jeho listy adresované grófovi Alexandrovi Károlyimu do Nagykároly (dnes mesto Carei v Rumunsku), u ktorého prebýval jeden z jeho nevlastných synov. Majetok v Banskej Bystrici podľahol zničeniu, ale gróf Károlyi, ktorý sa zaslúžil o uzatvorenie Satmárskeho mieru, sa o Mateja Polereckého postaral. V roku 1722 sa Matej napokon usadil aj s niektorými členmi svojej rodiny v dedinke Terem (dnes Tiream v Rumunsku), ležiacej na majetku spomínaného Károlyiho. Vykonával tu funkciu hlavného inšpektora rozsiahleho Károlyiho majetku a tu aj zomrel asi začiatkom roku 1727.<sup>23</sup>

Ako už bolo spomenuté, s vdovou po Gabrielovi Badovi Annou Badovou mal Matej Polerecký dvoch synov – Andreja a Mateja (Matej Polerecký mladší). Odborná literatúra uvádza ako deň a miesto narodenia Andreja 14. november roku 1700 v Banskej Bystrici, presnejší dátum narodenia Mateja je zatiaľ neznámy.<sup>24</sup> Otcova účasť v neúspešnom Rákociho povstaní im predurčila osud emigrantov. Po porážke povstania žil Andrej istý čas v Poľsku ako páža na dvore manželky Františka II. Rákociho. V jej sprievode prišiel roku 1719 do Paríža.<sup>25</sup> Po smrti Šarloty Amálie v roku 1722 sa o Andreja Polereckého postaral Ladislav Berčeni, syn Mikuláša Berčeniho, ktorý ho 9. mája 1722 zaradil v hodnosti poručíka do svojho husárskeho pluku.<sup>26</sup> Kontakt s vlastťou však Andrej nestratil – v 20-tych rokoch niekoľkokrát pobýval v Uhorsku na dovolenke a azda sa tu stretal s bratom Matejom, ktorý žil v Banskej Bystrici.<sup>27</sup> Andrej bojoval v rokoch 1733–35 vo vojne o poľské nástupníctvo už ako kapitán, 5. mája 1735 bol povýšený na majora. Roku 1737 získal kríž Sv. Ľudovíta, vysoké vojenské vyznamenanie, ktoré dostávali zaslúžilí vojaci s dvadsaťročnou službou vo francúzskej armáde. Od roku 1741 bojoval vo vojne o rakúske dedičstvo,

<sup>21</sup> JURKOVICH, E.: *Matej Polerecky...*, s. 312.

<sup>22</sup> ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, c.d., s. 296.

<sup>23</sup> ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, s. 297.

<sup>24</sup> ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, s. 298. Biografické údaje Mateja Polereckého mladšieho totiž odborné práce uvádzajú odlišne, dátum jeho narodenia kladú medzi roky 1707 až 1710. Banskobystrická katolícka matrika v rozmedzí rokov 1700–1710 neobsahuje zápisy o narodení ani Mateja, ani Andreja Polereckého, matrika evanjelickej cirkvi z tohto obdobia sa nezachovala.

<sup>25</sup> ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, c.d., s. 298.

<sup>26</sup> ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, c.d., s. 298.

<sup>27</sup> V súbore korešpondencie grófa Alexandra Károlyiho sa totiž zachovali ich listy, písané Andrejom z lokality Terem a Matejom z Banskej Bystrice. ZACHAR, J.: *Polerecky János őrnagy...*, c.d., s. 298.

zúčastnil sa ťaženia do Rakúska a Čiech (i obsadenia Prahy), neskôr jeho pluk bojoval vo Flámsku. Vzhľadom na jeho zásluhy a na veľký počet prebehľíkov z radov cisárskej armády na francúzske stranu bol v roku 1743 menovaný kráľom Ľudovítom XV. za plukovníka s právom na vytvorenie vlastného husárskeho pluku.<sup>28</sup> Polereckého pluk, ktorý vznikol na konci roku 1743, mal 40 dôstojníkov a 612 husárov, výlučne z Uhorska (tvorili ho najmä prebehľíci z rakúskej armády).<sup>29</sup> Postupne v ňom ale počet Uhrov klesal a do jeho radov sa verbovali aj Francúzi. 1. januára 1748 bol Andrej Polerecký za bojové zásluhy vo vojne o rakúske dedičstvo menovaný za brigadiera (brigádneho generála), ale pre nízku morálku jeho husárov na začiatku sedemročnej vojny, presnejšie v roku 1758, jeho pluk rozpustili. Naturalizáciu vo Francúzsku získal Andrej spolu s bratom Matejom v roku 1751.<sup>30</sup> V roku 1759 zastával úrad osobného tajomníka ministra vojny maršala de Belle-Isle a v roku 1760 sa stal aj vojenským veliteľom (gubernérom) mestečka Molsheim v Alsasku. Roku 1773 odišiel Andrej Polerecký s veľkým odstupným do výslužby a umrel koncom roku 1783 v Molsheime. V tomto provinčnom mestečku bol Andrej Polerecký príslušníkom spoločenskej elity, vlastníkom rozsiahleho pozemkového majetku a tiež mlyna v lokalite Hardtmühle neďaleko Dorlisheimu.<sup>31</sup> Udržoval čulé styky so Stanislavom Leszczyńskim, sídlil na zámkoch v Nancy a Lunéville, a, samozrejme, s uhorskými imigrantmi usídlenými v Molsheime. Regionálny historik Louis Schlaefli vo štúdiu venovanej uhorským imigrantom v Molsheime uvádza, že Andrej Polerecký bol často krstným otcom detí týchto husárov, prípadne svedkom na ich svadbách.<sup>32</sup>

Do Francúzska prilákal začiatkom 30-tych rokov aj svojho mladšieho brata Mateja, ktorý tiež vstúpil do pluku Berčéniho husárov. Započal službu ako radový husár, ale ukončil ju ako plukovník. Krátko pôsobil aj v bratovom husárskom pluku, ale v roku 1754 sa vrátil späť do Berčéniho regimentu.<sup>33</sup> Skromné zmienky v prameňoch o ňom hovoria ako o veľmi odvážnom vojakovi, ktorý v bojoch utrpel niekoľko zranení a v roku 1759 dokonca utiekol aj z pruského zajatia. Je možné, že ostal aktívnym protestantom, a preto nebol vyznamenaný radom Sv. Ľudovíta ako jeho brat Andrej. Roku 1768 odišiel do výslužby a usadil sa v mestečku Dorlisheim, neďaleko od Molsheimu. Oženil sa so šľachticnou Octavie Zorn de Bulach, ale manželstvo ostalo bezdetné.<sup>34</sup>

<sup>28</sup> Vojenská kariéra Andreja Polereckého stručne zhrnutá podľa diela J. ZACHARA: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 255–260.

<sup>29</sup> JURKOVICH, E.: *Príbehy...*, c.d., s. 319; aj ZACHAR, J.: *Polereczky János őrnagy...*, c.d., s. 299.

<sup>30</sup> TÓTH, F.: *Ascension sociale...*, c.d., s. 250.

<sup>31</sup> TÓTH, Ferenc: Hongrois a Molsheim au XVIII<sup>e</sup> siècle. In: *Annuaire de la Société d'histoire et d'archéologie de Molsheim et environs 1995*. Molsheim 1995, s. 89.

<sup>32</sup> SCHLAEFELI, Louis: Notes complémentaires sur les familles des Hongrois établis à Molsheim. In: *Annuaire de la Société d'histoire et d'archéologie de Molsheim et environs 1995*. Molsheim 1995, s. 92–99.

<sup>33</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 262.

<sup>34</sup> SCHLAEFELI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 97.

V roku 1736 sa v alsaskom mestečku Haguenau, kde v tom čase bolo sídlo Berčénihho pluku, Andrej Polerecký oženil s Marie-Françoise-Margueritte de Hasselt, dcérou mestského doktora v Haguenau, a prestúpil na katolicizmus.<sup>35</sup> Mal niekoľko detí, z ktorých sa dospelosti dožili dvaja synovia a jedna dcéra.<sup>36</sup> Starší syn František Andrej Filip sa narodil v roku 1737 v Molsheime a už ako 5-ročného ho otec dal zapísať do Berčénihho husárskeho pluku. Reálnu službu začal vykonávať v pluku svojho otca od roku 1752, teda ako pätnásťročný. S veľkým úspechom sa účastnil bojov sedemročnej vojny. Rýchlo postupoval v hodnostiach a taktiež od pluku k pluku. Od roku 1774 bol guvernérom alsaského mestečka Rosheim a zároveň veliteľom Chamborantovho husárskeho pluku. V 70-tych a 80-tych rokoch bol vyslaný vládou s tajnou misiou aj do severoamerických kolónií, respektíve do Spojených štátov amerických, ale o tejto zaujímavej kapitole Františka Andreja Polereckého nemáme zatiaľ detailnejšie informácie.<sup>37</sup> Za jeho vojenské, a pravdepodobne aj diplomatické, zásluhy mu napokon 9. decembra 1781 kráľ Ľudovít XVI. udelil hodnosť generála (franc. *maréchal de camp*). František Andrej Polerecký uzavrel sobáš s francúzskou šľachticnou – v roku 1766 sa oženil so Pierrette-Thérèse de Trevet, pochádzajúcou z mesta Évreux, a usadil sa v alsaskom Rosheime.<sup>38</sup> Z manželstva mal niekoľko detí, najstarším synom bol Karol Armand Viktor Godfríd (narodený v roku 1767), ktorý sa v čase francúzskej revolúcie vrátil spolu s otcom do Uhorska.

Druhým synom Andreja Polereckého bol Ján Ladislav, ktorý sa narodil dňa 4. 9. 1748 taktiež v mestečku Molsheim.<sup>39</sup> Ako uvádza L. Schlaefli, pôvodne mal ako mladší syn nastúpiť na dráhu kňaza, ale napokon aj on začal od konca roku 1763 (teda ako 15-ročný) pôsobiť v Berčénihho husárskom pluku ako poručík.<sup>40</sup> V apríli 1765 prestúpil do Chamborantovho husárskeho pluku, kde slúžil aj jeho brat František Andrej. V tomto pluku ho povýšili v roku 1771 na adjutant-majora (nadporučíka) a v roku 1774 na kapitána. V rokoch 1780–81 sa zúčastnil v radoch tzv. légie zahraničných dobrovoľníkov vojvodu de Lauzun bojov za americkú nezávislosť a po jej ukončení sa rozhodol ostať v USA, kde žil v mestečku Dresden, štát Maine, až do svojej smrti v roku 1830.<sup>41</sup>

<sup>35</sup> SCHLAEFELI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 93.

<sup>36</sup> SCHLAEFELI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 95.

<sup>37</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 370–377 (celý biografický portrét); prípadne aj ZACHAR, J.: *Polereczky János őrnagy...*, c.d., s. 301.

<sup>38</sup> SCHLAEFELI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 96.

<sup>39</sup> Aj v tomto prípade čerpáme základné biografické údaje z prác J. ZACHARA: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 378–388, a tiež zo štúdie *Pollereczky János őrnagy...*, c.d., s. 302–310.

<sup>40</sup> SCHLAEFELI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 96.

<sup>41</sup> Jeho účasť v americkej revolúcii a pobyt v USA po jej skončení skúmal podrobnejšie autor tohto príspevku. Výsledkom výskumu boli dve štúdie: KUNEC, Patrik: Ján Ladislav Polerecký a jeho účasť v americkej revolúcii. In: *Annales historici Presovienses*, tomus 6. Prešov 2006, s. 77–90; KUNEC, Patrik: Životné osudy majora Jána Ladislava Polereckého po ukončení vojny za nezávislosť USA. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity 232 – Historie 14*. Ostrava 2007, s. 127–142.

Hoci bratia Andrej a Matej Polereckí pôsobili takmer po celý ich život vo Francúzsku, kde boli obaja roku 1751 naturalizovaní, nezabudli na svoju domovinu a udržiavali občasné kontakty so svojimi uhorskými príbuznými. Nezabudli ani na znalosť slovenčiny, ktorá patrila spolu s nemčinou medzi ich rodné jazyky. To, že sa v ranom detstve po slovensky naučil Andrej (a s veľkou mierou pravdepodobnosti aj jeho mladší brat Matej), nám dokladá ojedinelý dochovaný prameň – list Andreja Polereckého adresovaný niektorému z členov spríbuznenej rodiny Badovcov, usídlenej v Turci. List publikoval na stránkach *Živeny* slovenský literárny kritik, historik, publicista a aktívny kultúrny dejateľ Jozef Škultéty (1853–1948).<sup>42</sup> Dovoľme si na tomto mieste odcitovať celý text listu, pretože okrem osobných údajov o Andrejovi Polereckom a jeho potomkoch je zaujímavá aj vlastná podoba slovenčiny, ktorou bol list napísaný:

„Muog milý uprimny Pan Brat,

Wchak som ga uch zabudol Poslowensky, ale Ponewacz nach pan Brat de Badda mne pokazal wacheho listu, nechcel som zamechkat abi Wam dakowal, ze pan Brat na nas nezapominagu w tegto Czudzey Zemy. Ga som guch welmy starý, mam sedem desat Rokou, Zena moga chesdesat, dal nam Pan Boh sina ktory gest Oberchter, Druhý kapitan, iednu Czeru, Ozenila sa z Baron Redingk kapitan Schwarczeskim regiment. Neh Wachu milost Pan Boh opatry w dobrem Zdrawý, y Zustawam do smerty Dobrý y werný Brat,

y tech sluzebnik

Le comte Polereczký de Polereka v.r.“

(List je písaný starou slovenčinou s francúzskym prepisom hlásky š ako *ch* /wchak = však/)

Hoci je list nedatovaný, v ňom uvedené fakty nám ho umožňujú datovať najskôr do roku 1774 (kedy sa stal mladší syn Ján Ladislav kapitánom). Andrej Polerecký mal vtedy už sedemdesiattri rokov, ale aj v tomto vysokom veku a po vyše polstoročnom pobyte za hranicami uhorskej vlasti bol ešte schopný korešpondovať po slovensky a udržiaval styky s príslušníkmi rodiny Bada, žijúcimi v Turci.<sup>43</sup> Z uvedeného listu Andreja Polereckého, ktorého originál navyše nie je známy, samozrejme nie je možné prisudzovať bratom Polereckým slovenský pôvod alebo národnú identitu, ako to učinili niektorí starší slovenskí

<sup>42</sup> Bez autora: Turčania – vojaci. In: *Živena* 13, 1923, č. 4, s. 72–73. Originál je pravdepodobne stratený, alebo sa nachádza v rozsiahlej písomnej pozostalosti J. Škultétyho, uložennej v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine. Túto možnosť naznačil už Ján V. Ormis vo svojom článku s názvom *Ešte raz Polorecký*. In: *Matičné čítanie* 1971, č. 1.

<sup>43</sup> V Archíve literatúry a umenia SNK v Martine sa nachádzajú aj originálne kópie dvoch listov Adama Polereckého zo dňa 18. marca 1777 a 3. júna 1777, ktoré adresoval Gabrielovi Badovi do Molsheimu, v ktorých mu opísal genealógiu a rodokmeň rodiny Polereckých. Zaujímavé je, že úvodnú pasáž druhého listu napísal A. Polerecký v bohemizovanej slovenčine, hoci väčšina listu je písaná v latinčine. ALU SNK Martin, sign.: J 1700 a J 1532.



publicisti.<sup>44</sup> V každom prípade list dokladá znalosť slovenského jazyka medzi niektorými príslušníkmi emigrantskej komunity vo Francúzsku. Z frázy v liste „*pan Brat na nas nezapominagu w tegto Czudzey Zemy*“ je možné dedukovať, že Andrej nepokladal Francúzsko za svoj druhý domov a cítil sa v ňom cudzo. Nesplynutie s novým prostredím, a dokonca aj snahu o návrat do starej vlasti, potvrdzuje aj Andrejovo úsilie o presídlenie späť do Uhorska, ktoré dokladajú pramene dvorskej kancelárie uložené v Rakúskom štátnom archíve (Österreichisches Staatsarchiv, Wien).

V roku 1770 sa totiž František Andrej Polerecký v mene svojom a v mene svojho otca Andreja uchádzal o obnovenie uhorského domovského práva.<sup>45</sup> Žiadosť bola adresovaná ako panovníčke, tak aj uhorskej dvorskej kancelárii, a po kladnom rozhodnutí panovníčky František Andrej dňa 11. marca 1771 za seba a svojho neprítomného otca odovzdal text predpísanej prísahy vernosti kráľovnej Márii Terézii na pôde rakúskeho veľvyslanectva v Paríži.<sup>46</sup> Nie je známe, prečo sa o získanie domovského práva v Uhorsku neusiloval a prísahu vernosti nezložil aj mladší brat Ján Ladislav. Hoci obaja bratia slúžili v husárskych plukoch francúzskej armády, istý čas dokonca v rovnakom (husársky regiment Chamborant), pravdepodobne neudržiavali užšie vzťahy (nevieme napríklad o žiadnej zachovanej vzájomnej korešpondencii). Avšak o fakte, že s Uhorskom udržiaval určitý kontakt aj Ján Ladislav, svedčí jeho cesta do mesta Nagyvároly (dnešné Carei v Rumunsku) v roku 1770, pravdepodobne k príslušníkom rodiny Károlyiovcov alebo k niektorému z členov spríbuznenej rodiny Badovcov, ktorí žili v neďalekej lokalite Terem. József Zachar predpokladá, že táto cesta bola spojená práve so snahami Andreja Polereckého a jeho staršieho syna získať na viedenskom dvore odpustenie za svoj útek a povolenie k návratu do Uhorska.<sup>47</sup>

Napokon sa do uhorskej vlasti vrátil len František Andrej Filip, ktorý už v roku 1787 zakúpil vo Zvolenskej stolici majetok v lokalite Bacúrov.<sup>48</sup> Okrem toho mal aj bližšie neurčený pozemkový majetok vo francúzskej kolónii Saint-Domingue (dnešná Haitská republika na ostrove Hispaniola), získaný pravdepodobne ako veno z druhého sobáša, ktorý uzatvoril s istou Pommeranciou de Santo-Domingo.<sup>49</sup> O ten však takmer určite prišiel v roku

<sup>44</sup> Ide najmä o štúdie Jozefa G. Cincíka, venované výskumu aktivít majora francúzskej armády Jána Ladislava Polereckého, v ktorých písal o ňom i jeho otcovi Andrejovi Polereckom ako o Slovákoch, porovnaj texty štúdií: CINCÍK, Jozef G.: Major Ján L. Polerecký a významní americkí činitelia. In: *Jednota : Katolícky kalendár na obyčajný rok 1958*. Middletown, Pa. 1958, s. 50–72 alebo CINCÍK, Jozef G.: O pôvode a rode majora Jána L. Polereckého (1748–1830). In: *Literárny almanach Slováka v Amerike*. Chicago, Ill., 1958, s. 31–56.

<sup>45</sup> JURKOVICH, E.: *Príbehy...*, c.d., s. 323.

<sup>46</sup> JURKOVICH, E.: *Príbehy...*, c.d., s. 325–326. Domovské právo bolo Františkovi Andrejovi Polereckému napokon udelené, hoci nepoznáme presný dátum tohto aktu, pretože v roku 1787 si v Bacúrove pod Zvolenom zakúpil majetok a po roku 1793 sa na ňom usadil.

<sup>47</sup> ZACHAR, J.: *Pollereczky János őrnagy...*, c.d., s. 303.

<sup>48</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 375.

<sup>49</sup> SCHLAEFELI, Louis: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 96.

1791, keď v kolónii vypuklo povstanie vzbúrených otrokov. Po emigrácii z revolučného Francúzska sa na krátky čas na prelome rokov 1792–1793 utiahol k svojmu bratovi Jánovi Ladislavovi do USA, odtiaľ sa vrátil na svoj majetok v Bacúrove, kde zomrel pravdepodobne v roku 1810.

O tom, že za odchodom do cudzej krajiny stáli často priateľské alebo priamo rodinné zväzky, svedčí aj prípad detí nevlastných bratov Andreja Polereckého, Gabriela a Juraja Badovcov, ktorí žili v prvej polovici 18. storočia v dedinke Terem. Ich priami potomkovia sa v druhej polovici 18. storočia taktiež objavili vo Francúzsku, s veľkou pravdepodobnosťou na pozvanie svojho nevlastného strýka Andreja. Priamo v Molsheime sa usídlil Andrejov synovec Gabriel Bada de Bodofalva (1740–1793), ktorý taktiež slúžil vo francúzskej jazde (hoci nie v Berčeniho husárskom pluku) a bol naturalizovaný v roku 1775.<sup>50</sup> Mimo chodom, jeho potomkovia žijú v blízkom okolí Štrasburku (franc. Strasbourg) do dnešných dní.

Zo štatistického prehľadu vyabstrahovaného z registračných záznamov Berčeniho pluku, ktorý vypracoval J. Zachar, je zrejmé, že v jeho radoch bojovalo množstvo bojovníkov, ktorí pochádzali z územia Horného Uhorska, teda dnešného Slovenska.<sup>51</sup> Bohužiaľ, väčšina z nich boli radoví husári a v prameňoch o nich sú len veľmi skromné záznamy. Zo záznamov vyplýva, že z územia Slovenska slúžili v Berčeniho pluku nielen radoví vojaci, ale aj príslušníci šľachtických rodov ako Oponickí (Apponyi), Esterházienci (Esterházy), Palúdzkovi (Palugyay) alebo Svätójánski (Szentiványi). Ako udáva maďarský bádateľ Ferenc Tóth, v Molsheime žilo minimálne jedenásť dôstojníkov uhorského pôvodu (menovite: Gabriel Bada/Badda /1740–1793/, Marczy Cristel/Christel /† 1766/, Štefan Hollosy, Andrej Polerecký, Matej Polerecký, podplukovník Martin Porubský, Pavol Puškáš /† 1753/, Ján Rajtay/Reday /† 1777/, kapitán Pavol Šimončič/Simonsits, František Ladislav Szombathelyi /† 1789/ a Štefan Vigh/Vicq /† 1753/).<sup>52</sup> Z územia Horného Uhorska pochádzali okrem bratov Polereckých aj M. Porubský (narodený v Liptovskom Mikuláši), J. Rajtay (z Veličnej na Orave), P. Šimončič (z Trnavy) a podľa priezviska aj P. Puškáš (podľa záznamov narodený v lokalite Ormm, ktorú nie je možné identifikovať; naturalizovaný v roku 1751). František Szombathelyi z maďarskej lokality Poroszló bol podľa J. Zachara bratrancom bratov Polereckých.<sup>53</sup> Je viac než pravdepodobné, že Polereckého výstavný dom na hlavnom námestí v Molsheime bol jadrom komunity týchto uhorských

<sup>50</sup> TÓTH, Ferenc: *Hongrois a Molsheim...*, c.d., s. 88.

<sup>51</sup> ZACHAR, J.: *A franciaországi Bercsényi-huszárezred története, 1721–1791*. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 105, 1992, č. 4, prehľad v tabuľke na s. 63–71.

<sup>52</sup> TÓTH, Ferenc: *Hongrois a Molsheim...*, c.d., s. 86. L. Schaepli k nim pridáva ešte Gabriela Szombathelyiho, pravdepodobne Františkovho brata, a istého André Bouchata, ktorý slúžil 22 rokov v regimente Esterháziho a zomrel v Molsheime ako päťdesiatročný 18. decembra 1767. Podľa úmrtného záznamu „*il est natif de Brunnmelingen in Russia*“. SCHLAEFLI, L.: *Notes complémentaires...*, c.d., s. 99.

<sup>53</sup> ZACHAR, J.: *Idegen hadakban...*, c.d., s. 444–445.

emigrantov.<sup>54</sup> Bohužiaľ, zatiaľ z prameňov poznáme iba málo detailov dotýkajúcich sa ich každodenného života, starostí a radostí, ale dôkladnejší výskum na pramene bohatých francúzskych archívov môže ešte priniesť mnoho zaujímavých a doteraz neznámych informácií.

Z hľadiska skúmania adaptácie emigrantov na nové prostredie v rôznych historických obdobiach a geografických celkoch je všeobecne známym faktom, dobre pozorovateľným aj pri uhorských imigrantoch vo Francúzsku v priebehu 18. storočia, že sa emigranti z jedného etnika často združujú do komunit, v rámci ktorých fungujú sociálne vzťahy založené na vzájomnej dôvere a solidarite. Svedčí o tom aj prípad komunity usídlennej v alsaskom mestečku Molsheim, kde žila v polovici 18. storočia malá skupina Uhrov, ktorej neoficiálnou hlavou bol banskobystriický rodák Andrej Polerecký. Takmer všetci známi príslušníci molsheimskej komunity – po mene poznáme viac ako desať jej mužských členov – slúžili vo francúzskych husárskych plukoch, ktoré založili a vlastnili uhorskí emigranti – či už Valentín Jozef Esterházi (založený v roku 1735), Ladislav Berčeni, Andrej Polerecký alebo Valentín Ladislav Esterházi (založený roku 1764), a svojou vojenskou službou sa často úspešne socializovali a v novom prostredí postupne jazykovo, nábožensky a kultúrne asimilovali (najmä príslušníci druhej generácie). Je však potrebné si uvedomiť, že spočiatku slúžili ako cudzinci a nevzťahovali sa na nich niektoré práva a povinnosti, zaručené poddaným francúzskeho kráľa (nemohli napríklad prenášať vo Francúzsku získaný majetok na svoje vlastné deti). Naturalizácie (teda udelenia štátnej príslušnosti) sa mnohí dočkali až po niekoľkých rokoch – Berčeni po pätnástich, Andrej Polerecký dokonca po 29-tich rokoch aktívnej služby! To im však nebránilo uzatvárať manželské zväzky, či už s neurodzenými dcérami dôstojníkov a vojenských lekárov, alebo aj s príslušníkmi nižšej i vyššej šľachty, ku ktorým však musel dať dôstojníkom súhlas veliaci plukovník regimentu. Sobášom sa mnohí dostali k značne vysokému venu, z ktorého čiastočne financovali nákup nehnuteľností a pôdy, ktoré na základe naturalizácie mohli prenechať svojim potomkom.<sup>55</sup> Napriek zjavnej možnosti sebarealizácie vo Francúzsku a dosiahnutým kariérnym úspechom sa mnohí z nich necítili byť vo Francúzsku doma a najmä príslušníci druhej generácie sa často – aj vzhľadom na politickú situáciu vo francúzskej monarchii po roku 1789 – vracali do vlasti otcov.<sup>56</sup>

Zo zachovaných prameňov možno konštatovať, že uhorskí emigranti, vstupujúci ako husári do francúzskej armády, sa v priebehu 18. storočia stali vplyvným a početným migračným elementom. Na bojiskách Európy si viedli veľmi dobre a niektorí jednotlivci to kariérne dotiahli veľmi vysoko. Vzhľadom

<sup>54</sup> TÓTH, F.: *Hongrois a Molsheim...*, c.d., s. 86.

<sup>55</sup> Podľa zistení F. Tótha z jedenástich husárskych dôstojníkov, žijúcich v uhorskej komunite v Molsheime, uzatvorili sobáš siedmi z nich. Najbohatšie veno dostala manželka Andreja Polereckého (24000 livrov), pravdepodobne vysoké veno sobášom obdržal aj František Szombathelyi, ktorý vlastnil dom ležiaci oproti jezuitskému kolégiu. TÓTH, Ferenc: *Hongrois a Molsheim...*, c.d., s. 88–90.

<sup>56</sup> Uhorskí imigranti sa stali podozrivými najmä po francúzskom vyhlásení vojny rímsko-nemeckému cisárovi a uhorskému kráľovi Františkovi II. v apríli roku 1792.

na to, že vo francúzskej armáde pôsobilo niekoľko husárskych plukov, v ktorých bojovali a na čele ktorých stáli emigranti z Uhorska,<sup>57</sup> počet v priebehu 18. storočia vo Francúzsku pôsobiacich Uhrov dosahoval úctyhodný počet.<sup>58</sup> Ešte v polovici storočia malo z takmer trojtisícového celkového počtu husárov uhorský pôvod 714 mužov!<sup>59</sup> Mnohí z nich položili na bojových poliach západnej a strednej Európy svoje životy, a len niekoľko dosiahlo také vysoké hodnosti a materiálny blahobyť, ako príslušníci rodiny Polereckých alebo samotný gróf Ladislav Berčeni. Ich pôsobenie vo Francúzsku tak ostáva zaujímavou kapitolou vzájomných uhorsko-francúzskych vzťahov v priebehu 18-ho storočia.

### Resumé

#### **Prvı uhorskı emigranti usıdlenı vo Francúzsku: Ladislav Berčeni (1689–1778) a niektorı hornouhorskı príslušníci jeho husárskeho pluku**

Obsahom tohto prıspevku je stručná sumarizácia základných historických faktov o niekoľkých uhorských emigrantoch usıdlenych v alsaskom mestečku Molsheim počas druhej polovice 18. storočia, ale taktiež zamyslenie nad prıčınami ich emigrácie a charakterom ich aktivıt. Bohužiaľ, na Slovensku je to v rámci čoraz popularnejšych dejín migraciı doteraz minimálne známa problematika a nik sa jej zatiaľ bádateľsky nevenoval. V Maďarsku sa touto témou zaoberalo niekoľko starších i mladších historikov, najfundovanejšie József Zachar a Ferenc Tóth, zo študiı a monografiı ktorých sme vychádzali aj pri koncipovanı nášho prıspevku. Jeho cieľom teda nie je ani tak podať nové, či doteraz neznáme, fakty o niekoľkých molsheimskych Uhroch, ktorí slúžili v dvoch-troch husarskych plukoch, ale skôr predstaviť prıpadnému zujemcovi zo slovenskeho prostredia základnú bázu faktov o tejto problematike. Vlastným vkladom je len zverejnenie prepisu listu Andreja Polereckého, jedneho z emigrantov, ktorý napısal po slovensky a adresoval ho vzdialenej rodine do Turca na územı Horného Uhorska. Tento list, hoci jeho originál sa nezachoval a jeho obsah bol publikovaný len na stránkach časopisu *Živena* v roku 1923, nám dokladá, že ani po polstoročnom posobenı v dalekom zahraničí niektorı exulanti nezabudli jeden z jazykov, ktorý sa naučili a ktorým komunicovali vo svojej domovine.

Do Francúzsku sa dostali prvı uhorskı emigranti po potlačenı posledneho stavovskeho povstania v Uhorsku – povstania Františka II. Rákociho, pretože boli buď jeho priamymi účastníkmi alebo potomkami účastnikov. Do Francúzsku prıšli stovky Uhrov, ktorí tu vstúpili do formujúcich sa plukov husarskej ľahkej jazdy, prıčom prvým regulrnym bol pluk Ladislava Berčeniho (1689–1778). Berčeni verboval na prelome rokov 1720–1721 mužov z poverenia francúzskej vlády aj na tureckom územı, kde žilo v exile mnoho účastnikov povstania. Do Francúzsku sa však dostali aj inı exulanti, často na základe osobnej známosti s Berčenim alebo na podklade rodinných zväzkov s uš

<sup>57</sup> V štruktúre francúzskej armády bolo v polovici 18. storočia sedem husarskych plukov, uhorských príslušnikov mali okrem Berčeniho pluku, aj Polereckého a Turpinov pluk (niekdajší Esterháziho pluk).

<sup>58</sup> Len v radoch Berčeniho pluku sa za sedemdesiat rokov jeho trvania vystriedalo podľa výskumu J. Zachara minimálne 634 husárov uhorskeho pôvodu! ZACHAR, J.: *A franciaorszagi...*, c.d., s. 62.

<sup>59</sup> SEGEŠ, V.: *Osobný tajomník ministra vojny*. In: *Obrana XII*, 2004, č. 14, s. 21.

slúžiacimi husármi. To bol napríklad prípad Andreja Polereckého, syna Mateja Polereckého z Mošoviec, aktívneho účastníka povstania. Andrej do Francúzska prišiel v sprievode Rákociho manželky a po jej smrti v roku 1722 vstúpil do Berčénihho pluku, s najväčšou pravdepodobnosťou na základe známosti a dobrých vzťahov medzi ich otcami. Po istom čase do služby zlákal aj svojho brata Mateja a ďalších rodinných príslušníkov (synovcov), ktorí taktiež slúžili v Berčénihho regimente (alebo iných) a žili v Molsheime (alebo jeho blízkom okolí). Samotný Polerecký získal v roku 1743 možnosť vytvoriť vlastný husársky pluk, do ktorého verboval počas sliezskych vojen najmä prebehlíkov z rakúskej armády.

Zo štatistického prehľadu vyabstrahovaného z registračných záznamov Berčénihho pluku, ktorý vypracoval J. Zachar, je zrejmé, že v jeho radoch bojovalo množstvo bojovníkov, ktorí pochádzali z územia Horného Uhorska, teda dnešného Slovenska. Zo záznamov vyplýva, že z územia Slovenska slúžili v Berčénihho pluku nielen radoví vojaci, ale aj príslušníci šľachtických rodov ako Oponickí (Apponyi), Esterházi (Eszterházy), Palúdzkovi (Palugyay) alebo Svätójánski (Szentiványi). Ako udáva maďarský bádateľ Ferenc Tóth, v Molsheime žilo minimálne jedenásť dôstojníkov uhorského pôvodu (menovite: Gabriel Bada/Badda, Marczy Cristel/Christel, Štefan Hollosy, Andrej Polerecký, Matej Polerecký, Martin Porubský, Pavol Puškáš, Ján Rajtay/Reday, Pavol Šimončič/Simonsits, František Ladislav Szombathelyi a Štefan Vigh/Vicq). Z územia Horného Uhorska pochádzali okrem bratov Polereckých (narodení v Banskej Bystrici) aj M. Porubský (z Liptovského Mikuláša), J. Rajtay (z Veličnej na Orave), P. Šimončič (z Trnavy) a podľa priezviska aj P. Puškáš (podľa záznamov narodený v lokalite Ormm, ktorú nie je možné identifikovať). František Szombathelyi z maďarskej lokality Poroszló bol bratrancom bratov Polereckých. Je viac než pravdepodobné, že Polereckého výstavný dom na hlavnom námestí v Molsheime bol jadrom komunity týchto uhorských emigrantov. Bohužiaľ, zatiaľ z prameňov poznáme iba málo detailov dotýkajúcich sa ich každodenného života, starostí a radostí, ale dôkladnejší výskum na pramene bohatých francúzskych archívov môže ešte priniesť mnoho zaujímavých a doteraz neznámych informácií.

Z hľadiska skúmania adaptácie emigrantov na nové prostredie v rôznych historických obdobiach a geografických celkoch je všeobecne známym faktom, dobre pozorovateľným aj pri uhorských imigrantoch vo Francúzsku v priebehu 18. storočia, že sa emigranti z jedného etnika často združujú do komunit, v rámci ktorých fungujú sociálne vzťahy založené na vzájomnej dôvere a solidarite. Svedčí o tom aj prípad komunity usídlennej v alsaskom mestečku Molsheim, kde žila v polovici 18. storočia malá skupina Uhrov, ktorej neoficiálnou hlavou bol banskobystričský rodák Andrej Polerecký. Takmer všetci známi príslušníci molsheimskej komunity slúžili vo francúzskych husárskych plukoch Ladislava Berčénihho (založený roku 1720), Valentína Jozefa Esterháziho (založený 1735), Andreja Polereckého (založený 1743) a Valentína Ladislava Esterháziho (založený 1764), a svojou vojenskou službou sa často úspešne socializovali a v novom prostredí postupne jazykovo, nábožensky a kultúrne asimilovali (najmä príslušníci druhej generácie). Je však potrebné si uvedomiť, že spočiatku slúžili ako cudzinci a nevzťahovali sa na nich niektoré práva a povinnosti, zaručené poddaným francúzskeho kráľa (nemohli napríklad prenášať vo Francúzsku získaný majetok na svoje vlastné deti). Naturalizácie (teda udelenia štátnej príslušnosti) sa mnohí dočkali až po niekoľkých rokoch – Berčéni po pätnástich, Andrej Polerecký dokonca po 29-tich rokoch aktívnej služby! To im však nebránilo uzatvárať manželské zväzky, či už s neurodzenými dcérami dôstojníkov a vojenských lekárov, alebo aj s príslušničkami nižšej i vyššej šľachty, ku ktorým však musel dať dôstojníkom súhlas veliaci plukovník regimentu. Sobášom sa mnohí dostali k značne vysokému venu, z ktorého čiastočne

financovali nákup nehnuteľností a pôdy, ktoré na základe naturalizácie mohli prenechať svojim potomkom. Napriek zjavnej možnosti sebarealizácie vo Francúzsku a dosiahnutým kariérnym úspechom sa niektorí z nich necítili byť vo Francúzsku doma (o čom svedčí napríklad nami zverejnený obsah listu Andreja Polereckého) a najmä príslušníci druhej generácie sa často – aj vzhľadom na politickú situáciu vo Francúzsku po roku 1789 a po vyhlásení vojny rakúskej monarchii v roku 1792 – vracali do vlasti otcov (to bol prípad syna Andreja Polereckého – Františka Andreja Filipa).

Zo zachovaných prameňov možno konštatovať, že uhorskí emigranti, vstupujúci ako husári do francúzskej armády, sa v priebehu 18. storočia stali vplyvným a početným migračným elementom. Na bojiskách Európy si viedli veľmi dobre a niektorí jednotlivci to kariérne dotiahli veľmi vysoko. Vzhľadom na to, že vo francúzskej armáde pôsobilo niekoľko husárskych plukov, v ktorých bojovali a na čele ktorých stáli emigranti z Uhorska, počet v priebehu 18. storočia vo Francúzsku pôsobiach Uhrov dosahoval úctyhodný počet. Ako zistil J. Zachar, len v radoch Berčénihho pluku sa za sedemdesiat rokov jeho trvania vystriedalo prinajmenšom 634 Uhrov. Mnohí z nich položili na bojových poliach západnej a strednej Európy v priebehu 18. storočia svoje životy, a len niekoľko dosiahlo také vysoké hodnosti a materiálny blahobyt, ako príslušníci rodiny Polereckých alebo samotný gróf Ladislav Berčeni. Ich pôsobenie vo Francúzsku tak ostáva zaujímavou kapitolou vzájomných uhorsko-francúzskych vzťahov v priebehu 18. storočia.

## Rezümé

### **Az első Franciaországban letelepült magyar emigránsok: Bercsényi László (1689–1778) és huszárezredének néhány felső-magyarországi tagja**

Ennek a tanulmánynak a tartalma alapvető történelmi tények rövid összefoglalása néhány magyarországi emigránsról, akik Molsheim elzászi kisvárosban települtek le a 18. század második felében, úgyszintén az elmékedés is emigrációjuk okairól és tevékenységük jellegéről. Sajnos Szlovákiában az egyre népszerűbb migrációtörténet keretén belül ez minimálisan ismert problematika, és ezzel eddig a kutatás szintjén senki nem törődött. Magyarországon ezzel a témával néhány idősebb és fiatalabb történész foglalkozott, legalapvetőbben Zachar József és Tóth Ferenc, az ő tanulmányaikból és monográfiáikból indultunk ki tanulmányunk megtervezésekor is. A célja nem új vagy eddig nem ismert tények nyújtása néhány molsheimi magyar(országi)ról, akik két-három huszárezredben szolgáltak, hanem inkább a tények alapvető bázisának bemutatása a (téma iránt) esetleg érdeklődő szlovákoknak. A tulajdonképpeni betétje csupán Andrej Polerecký levele átírásának közlése, aki az emigránsok egyike volt, aki azt szlovákul írta és távoli családjának címezte a felső-magyarországi Turócba. Ez a levél, bár az eredetije nem maradt fenn és a tartalmát csak a *Živena* folyóirat publikálta 1923-ban, nekünk azt igazolja, hogy némelyik exuláns (menekült) a távoli földön eltöltött félévszázados hatás ellenére sem felejtette el azon nyelvek egyikét, amelyet megtanult, és amelyen kommunikált saját hazájában.

Franciaországba az első magyarországi emigránsok az utolsó magyarországi rendi felkelés, II. Rákóczi Ferenc felkelésének leverése után kerültek, mivelhogy vagy közvetlen résztvevői, vagy a résztvevők leszármazottai voltak. Franciaországba magyar(országi)ak százai jöttek, akik a formálódó könnyűlovas huszárezredbe léptek be, miközben az első reguláris (ezred) Bercsényi László (1689–1778) ezrede volt. Bercsényi

1720–1721 fordulóján a francia kormány megbízásából török területen is verbuvált férfiakat, ahol a felkelés sok résztvevője élt száműzetésben. Franciaországba azonban más exulánsok is eljutottak, gyakran a Bercsényivel való személyes ismeretség alapján, vagy a már huszárként szolgálókkal való családi kötődések alapján. Ezt például Andrej Polerecký, a mosóci Matej Polerecký fia példázza, aki a felkelés aktív résztvevője volt. Andrej Franciaországba Rákóczi hitvesének a kíséretében érkezett és annak halála után, 1722-ben lépett be Bercsényi ezredébe, legnagyobb valószínűséggel atyáik ismertsége és jó kapcsolatai alapján. Egy bizonyos idő után saját testvérét, Matejt is szolgálatba csábította és további családtagjait (fiait) is, akik úgyszintén Bercsényi regimentjében szolgáltak (vagy máshol), és Molsheimben éltek (vagy a közvetlen környékén). Egyedül Polerecký szerezte meg a lehetőséget 1743-ban saját huszárezred létrehozására, amelybe a sziléziai háború idején főleg szökevényeket verbuvált az osztrák hadseregből.

A Bercsényi ezred lajstromjegyzéke alapján készített statisztikai áttekintésből, amelyet Zachar J. dolgozott ki, nyilvánvaló, hogy a soraiban sok olyan harcos harcolt, akik Felső-Magyarország területéről származtak, tehát a mai Szlovákia területéről. A jegyzékekből következik, hogy Szlovákia területéről a Bercsényi ezredben nemcsak sorkatonák szolgáltak, hanem nemesi származású tagok is, mint Apponyi (Oponicki), Eszterházy (Esterházi), Palugyai (Palúdzki) vagy Szentiványi (Svätöjánski). Amint a magyar kutató, Tóth Ferenc megadta, Molsheimben minimálisan tizenegy magyarországi eredetű katonatiszt élt (név szerint: Gabriel Bada/Badda, Marczy Cristel/Christel, Štefan Hollosy (Hollósi), Andrej Polerecký, Matej Polerecký, Martin Porubský, Pavol Puškáš, Ján Rajtay/Reday, Pavol Šimončič/Simonsits, František Ladislav Szombathelyi és Štefan Vigh/Vicq). Felső-Magyarország területéről származtak a Polerecký testvéreken (Besztercebányán születtek) és M. Porubskýn (Liptószentmikósról) kívül) J. Rajtay (Nagyfaluból Árvában), P. Šimončič (Nagyszombatból) és a vezetékeve alapján P. Puškáš is (a feljegyzés szerint Ormm területén született, amelyet nem lehet identifikálni). Szombathelyi Ferenc, aki magyar helységből, Poroslóról való, a Polerecký testvérek unokatestvére volt. Több mint valószínű, hogy Polerecký kiállítás háza Molsheim főterén a magyar emigránsok eme közösségének a magva volt. Sajnos, a forrásokból ez idáig csak kevés részletet ismerünk a mindennapi életükről, gondjaikról és örömeikről, de a gazdag francia archívumok forrásainak kutatása még sok érdekeset hozhat, és eddig nem ismert információkkal szolgálhat.

Kutatási szemszögből az emigránsok alkalmazkodása új környezetükhöz a különböző történelmi korszakokban és geográfiai egységekben közismert tény, jól megfigyelhető a magyarországi emigránsoknál is Franciaországban a 18. században, hogy az egy etnikumhoz tartozó emigránsok gyakran tömörülnek közösségbe, amelynek keretei között a kölcsönös bizalomra és szolidaritásra épülő szociális kapcsolatok működnek. Erről tanúskodik az elzászi Molsheim városkában letelepedett közösség esete is, ahol a 18. század közepén a magyarországiak kis csoportja élt, amelynek a nem hivatalos feje a besztercebányai születésű Andrej Polerecký volt. A molsheimi közösség csaknem összes ismert tagja Bercsényi László (1720-ban alapított), Eszterházy József Bálint (1735-ben alapított), Andrej Polerecký (1743-ban alapított) és Eszterházy László Bálint (1764-ben alapított) francia huszárezredeiben szolgált, és katonai szolgálatuk által gyakran sikeresen szocializálódtak, és az új környezetben fokozatosan nyelvileg, vallásilag és kulturálisan asszimilálódtak (főleg a második generáció tagjai). Annak is tudatában kell azonban lenni, hogy kezdetben, mint idegenek szolgáltak és rájuk nem vonatkozott néhány olyan jog és kötelesség, amelyeket a francia király alattvalóinak biztosítottak (például, nem ruházhatták át a Franciaországban szerzett vagyont a saját gyermekeikre). A honosításra (tehát az állampolgárság megadására) sokan jó néhány évig vártak – Bercsényi tizenöt év

múlva, Andrej Polerecký végül is 29 év aktív szolgálat után (kapta meg)! Ez azonban nem akadályozta meg őket házassági kapcsolatok kötésében, már a tisztok nem nemesi lányaival és a katonatorvosokkal is, sőt az alsó- és felsőnemesség tagjaival is, amelyhez azonban a tisztnek a regimentet vezető ezredes beleegyezésére volt szüksége. Az esküvővel sokan jelentősen magas hozományhoz jutottak, amelyből részben az ingatlan- és földvásárlást finanszírozták, amelyeket a honosítás alapján utódaikra hagyhattak. Az önmegvalósítás kézzelfogható lehetőségei és az elért karrier sikerek ellenére néhányan közülük nem érezték magukat otthon Franciaországban (amiről például Andrej Polerecký nyilvánosságra hozott levelének tartalma tanúskodik), és főleg a második generáció tagjai – a politikai szituációra is tekintettel Franciaországban 1789 után, és azután, hogy 1792-ben a Habsburg Monarchia háborút hirdetett – gyakran tértek vissza atyáik otthonába (ez történt Andrej Polerecký fiával – František Andrej Filippel is).

A megmaradt forrásokból meg lehet állapítani, hogy a magyarországi emigránsok, akik huszárként léptek be a francia hadseregbe, a 18. század folyamán befolyásos és nagyszámú migrációs elemmé váltak. Európa harcterein nagyon jól viselték magukat és néhányuk nagyon magas karriert futott be. Tekintettel arra, hogy a francia hadseregben működött néhány huszárezred, amelyekben harcoltak, és amelyek élén magyarországi emigránsok álltak, a 18. század folyamán a Franciaországban működő magyarországiak száma tekintélyesre rúghatott. Amint Zachar J. megállapította, csak a Bercsényi-ezred hetvenéves fennállása alatt a soraiban legalább 634 magyarországi váltotta egymást. Sokan közülük Nyugat- és Közép-Európa harcmezőin áldozták életüket, és csak néhányuk ért el olyan magas méltóságot és anyagi jólétet, mint a Polerecký-család tagjai vagy maga gróf Bercsényi László. Ténykedésük Franciaországban így a kölcsönös magyar(országi) - francia kapcsolatok érdekes fejezete marad a 18. században.

## Summary

### **First Hungarian emigrants settled down in France: Ladislav Berčeni (1689–1778) and some members of his hussar regiment from the Upper Hungary**

This study focuses on the facts concerning the lives and activities of a few Hungarian emigrants who settled down during the 18<sup>th</sup> century in the Kingdom of France and who were the members of the first French hussar regiments. First long-lasting regiment have been formed by Count Ladislav Berčeni (Hungarian form: Bercsényi) in the years 1720–1721 from the Hungarian emigrants living in the Ottoman Empire. The ranks were supplied also by the Hungarians newly coming to France. Among them was Andrej Polerecký (Hungarian form: Pollereczky) from the town of Banská Bystrica, central Slovakia, who founded his own regiment in 1743. In Berčeni's regiment served his younger brother Matej too, and for a short period both of Andrej's sons. Andrej settled in the tiny town of Molsheim in Alsace, near Strasbourg, where a small community of a dozen hussar officers of a Hungarian origin arose. Some of them came from the region of Upper Hungary (today Slovakia) and the archival sources indicate that they maintained relations with the homeland. The military service of hundreds of the Hungarian hussars in a French army is a special and interesting part of the mutual Hungarian-French relations in the 18<sup>th</sup> century.